

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SURAT BILAN ISHLASHGA O'RGATISHNING NAZARIY ASOSLARI

Jumayeva Madinabonu Urol qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 141-guruh

Annotatsiya

Maktabgacha ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan ushbu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning bilish faoliyati, nutqi, tafakkuri, tasavvuri va estetik didi rivojlanadi. Maktabgacha yosh davri inson hayotidagi eng sezgir va intensiv rivojlanish davri bo'lib, bu davrda berilgan ta'lim va tarbiya bolaning keyingi hayotiga, o'quv faoliyatiga va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tizimida qo'llaniladigan metodlar va vositalar ilmiy asoslangan, samarali va bolalarning yosh xususiyatlariga mos bo'lishi zarur.

Maktabgacha yoshdagi bolalar atrof-muhitni asosan sezgi organlari orqali idrok etadi. Ular uchun ko'rish orqali qabul qilingan ma'lumotlar ayniqsa muhim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, surat bilan ishlash bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Suratlar orqali bola predmet va hodisalarni aniqroq tasavvur qiladi, ularning xususiyatlarini anglaydi va ular o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishga harakat qiladi.

Surat bilan ishlash nafaqat tasviriy faoliyat, balki kompleks pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda bola ko'rish, eshitish, tafakkur qilish va nutq orqali faol ishtirok etadi. Masalan, bola suratga qarab undagi voqeani tasvirlab beradi, predmetlarni nomlaydi, ular o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiradi va shu orqali o'z fikrini ifodalashga o'rganadi. Bu esa bolada nutq rivojlanishiga, mantiqiy fikrlashga va mustaqil xulosa chiqarishga yordam beradi.

Bugungi globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlanib borayotgan davrda bolalar ko'proq vizual axborot bilan ishlashga majbur bo'lmoqda. Televizor, planshet, telefon kabi vositalar orqali bolalar turli xil tasvirlarni qabul qilmoqda. Biroq bu jarayon ko'pincha passiv tarzda amalga oshadi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni surat bilan faol ishlashga, ya'ni tasvirni tahlil qilish, tushunish va izohlashga o'rgatish muhim vazifa hisoblanadi.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bola atrof-muhitni faol o'rganadi, undagi predmet va hodisalarni idrok etadi, ularni tahlil qiladi va asta-sekin o'z dunyoqarashini shakllantiradi. Shu jarayonda ta'lim-tarbiya vositalarining to'g'ri tanlanishi va qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shunday samarali vositalardan biri bu surat bilan ishlash hisoblanadi.

Surat bilan ishlash — bu bolalarning tasviriy materiallar asosida idrok etish, tushunish, tahlil qilish, umumlashtirish va o'z fikrini ifodalash jarayonidir. Bu jarayon oddiy ko'rish faoliyatidan farqli ravishda murakkab psixik faoliyatni talab etadi. Bola suratni ko'rish orqali undagi predmetlarni, harakatlarni, voqealarni anglaydi va ularni o'z tajribasi bilan bog'lashga harakat qiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan surat bilan ishlash bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu jarayonda bola passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. Tarbiyachi tomonidan beriladigan savollar, topshiriqlar va yo'naltiruvchi ko'rsatmalar bola tafakkurini faollashtiradi va diqqatini jamlashga yordam beradi.

Psixologik jihatdan qaraganda, surat bilan ishlash bola idrokining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Idrok — bu tashqi dunyoni sezgi organlari orqali qabul qilish va ongda aks ettirish

jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda idrok dastlab umumiy xarakterga ega bo'ladi, ya'ni ular predmetlarni yaxlit holda qabul qiladi. Vaqt o'tishi bilan esa ular detallarni ajrata boshlaydi, predmetlarning xususiyatlarini farqlaydi va ularni taqqoslaydi.

Surat bilan ishlash aynan shu jarayonni rivojlantiradi. Bola suratga qarab undagi kichik detallarni aniqlaydi, ularni bir-biri bilan solishtiradi va umumiy xulosa chiqaradi. Bu esa idrokning aniqligi va chuqurligini oshiradi. Shu bilan birga, bu jarayon diqqatning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat bosqichma-bosqich rivojlanadi. Dastlab ular oddiy chiziq va shakllar chizadi, keyinchalik esa murakkabroq tasvirlar yaratishga o'tadi. Bu jarayon bolaning tasavvuri va tafakkurining rivojlanishi bilan bog'liq.

Tasviriy faoliyat bolaning tasavvurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bola rasm chizayotganda yoki surat asosida hikoya tuzayotganda o'z tasavvuridan foydalanadi. Bu esa uning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Shuningdek, tasviriy faoliyat bolaning nutq rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola o'z chizgan rasmini yoki ko'rgan suratini izohlash jarayonida yangi so'zlarni o'zlashtiradi, gap tuzishni o'rganadi va o'z fikrini aniq ifodalashga harakat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat ham tasviriy faoliyat orqali rivojlanadi. Bola rasm chizayotganda yoki suratni tahlil qilayotganda diqqatini ma'lum bir obyektga qaratadi. Bu esa diqqatning barqarorligini oshiradi.

Idrok va tasviriy faoliyat o'zaro chambarchas bog'liqdir. Idrok orqali bola tashqi dunyoni qabul qiladi, tasviriy faoliyat orqali esa uni ifodalaydi. Bu ikki jarayon bir-birini to'ldiradi va bolaning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ranglarni idrok etish ham tasviriy faoliyat orqali rivojlanadi. Bola turli ranglarni ajratishni o'rganadi, ularni to'g'ri qo'llashga harakat qiladi. Bu esa uning estetik didini shakllantiradi.

Shuningdek, shakllarni idrok etish ham muhim ahamiyatga ega. Bola geometrik shakllarni ajratadi, ularni tanib oladi va o'z tasvirlarida qo'llaydi. Bu esa uning matematik tasavvurlarining shakllanishiga yordam beradi.

Tasviriy faoliyat bolaning motorik rivojiga ham ta'sir ko'rsatadi. Rasm chizish jarayonida qo'l harakatlari rivojlanadi, bu esa yozishga tayyorgarlikni ta'minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda idrok rivojlanishida emotsional omillar ham muhim rol o'ynaydi. Bola qiziqarli va rang-barang tasvirlarni tezroq qabul qiladi va ularni uzoq vaqt eslab qoladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni surat bilan ishlashga o'rgatish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uning samaradorligi turli omillarga bog'liq. Ushbu omillar bolaning individual xususiyatlari, pedagogik yondashuv, ta'lim muhiti hamda ijtimoiy ta'sirlar bilan chambarchas bog'liqdir. Har bir omil alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular birgalikda bolaning bilish faoliyati va ijodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Birinchi navbatda, biologik omillar muhim o'rin tutadi. Bola organizmining umumiy rivojlanish darajasi, ayniqsa asab tizimining yetukligi va sezgi organlarining faoliyati surat bilan ishlash samaradorligini belgilaydi. Masalan, ko'rish analizatori yaxshi rivojlangan bola tasvirni aniqroq qabul qiladi, undagi ranglar va shakllarni tez farqlaydi. Bu esa uning idrok jarayonini tezlashtiradi va sifatini oshiradi.

Psixologik omillar ham alohida ahamiyatga ega. Bola diqqatining barqarorligi, xotirasining rivojlanganligi, tafakkur va tasavvur darajasi surat bilan ishlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Agar bola diqqatini uzoq vaqt saqlay olsa, u suratdagi detallarni chuqurroq tahlil qiladi. Shu bilan birga, rivojlangan tasavvur bolaning surat asosida yangi obrazlar yaratishiga yordam beradi.

Bolaning qiziqishi va motivatsiyasi ham muhim omillardan biridir. Agar bola suratga qiziqsa, u mashg'ulotlarda faol ishtirok etadi, savollarga javob beradi va yangi bilimlarni tezroq o'zlashtiradi. Qiziqish mavjud bo'lgan sharoitda bola mustaqil fikrlashga intiladi va ijodiy yondashuvni namoyon etadi.

Pedagogik omillar esa ushbu jarayonning markazida turadi. Tarbiyachining bilim darajasi, metodik tayyorgarligi, bolalar bilan ishlash uslubi surat bilan ishlash samaradorligini belgilaydi. Pedagog bolalarni savol-javob, suhbat, tahlil kabi usullar orqali faol fikrlashga undashi kerak. Shu bilan birga, u har bir bolaga individual yondashuvni ta'minlashi lozim.

Xulosa

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni surat bilan ishlashga o'rgatish metodikasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu metodika bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish, ularning nutqini boyitish, tafakkurini shakllantirish hamda atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini kengaytirishda alohida ahamiyatga ega.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, surat bilan ishlash bolalar uchun eng qulay va samarali o'qitish vositalaridan biridir. Chunki maktabgacha yoshdagi bolalar asosan vizual idrok orqali bilimni tezroq qabul qiladilar. Rangli va mazmunli suratlar ularning diqqatini jalb etadi, qiziqishini oshiradi va faol o'rganishga undaydi.

Ish davomida surat bilan ishlashning nazariy asoslari, pedagogik usullari hamda o'yin va mashg'ulotlar orqali o'rgatish texnologiyalari keng yoritildi. Kuzatish, savol-javob, hikoya tuzish, taqqoslash va ijodiy faoliyat metodlari bolalarning nutq va tafakkurini rivojlantirishda samarali ekanligi asoslab berildi.

Shuningdek, o'yin texnologiyalarining ahamiyati alohida ta'kidlandi. O'yin orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarni faol ishtirok etishga undaydi, ularning mustaqil fikrlashini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Rolli o'yinlar, didaktik o'yinlar, muammoli vaziyatlar va interfaol metodlar orqali bolalarda ijtimoiy, kommunikativ va intellektual ko'nikmalar shakllanadi.

Amaliy mashg'ulotlar esa nazariy bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Surat asosida hikoya tuzish, sahnalashtirish, tasniflash va muammoli topshiriqlarni bajarish orqali bolalar bilimni faol ravishda o'zlashtiradilar. Bu jarayon ularning nutqini rivojlantiradi, mantiqiy fikrlashini kuchaytiradi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari. – Toshkent, 2017–2023.
3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. – Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi, 2018.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.